

იგორ კეკელია
ისტორიის დოქტორი, ფოთის №15 საჯარო სკოლის პედაგოგი

**ტოპონიმი ჯგერელია//ჯგირელია და ქრისტიანული
ღვთისმსახურების ენა ადრეული შუა საუკუნეების დასავლეთ
საქართველოში**

მოკლე შინაარსი

წინარექრისტიანულ და ქრისტიანულ ხანაში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის, დღეს აფხაზეთად სახელდებულ ტერიტორიაზე ბერძნული კოლონიების არსებობისა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან ბერძენთა საქმიანი, სავაჭრო, პოლიტიკური, რელიგიური ურთიერთობების პირობებში, ყოველი ენა და განსაკუთრებით დიდი კულტურის მქონე ბერძნული ენა, გავლენას ახდენდა ადგილობრივი ხალხის ენაზე. ცხადია, პირველი ქრისტიანი მქადაგებლები – ანდრია პირველწოდებული და სვიმონ კანანელი, დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, ეგრის-აფხაზეთში, ბერძნულად ეწეოდნენ პროპაგანდას და, ა. ბაქრადის მოსაზრებით, ამასთანავე, ყოველთვის ცდილობდნენ დამწერლობისა და მწიგნობრობის შექმნას ადგილობრივ ენაზე, რადგან ხალხისათვის ქრისტეს მოძღვრების მშობლიურ, ადგილობრივი მოსახლეობისათვის გასაგებ ენაზე ქადაგება ქრისტიანობის ერთ-ერთი მთავარი პრინციპია.

დამოწმებული და გაანალიზებული წერილობითი წყაროებით, საზოგადო ლექსიკით და ტოპონიმებით ნათელი ეფინება იმ ფაქტს, რომ IV-IX საუკუნეებში ბიზანტიის ძლიერი პოლიტიკურ-რელიგიური გავლენის ქვეშ მყოფი კოლხეთის შავიზღვისპირეთში, საეკლესიო ღვთისმსახურება, ბერძნული ენის პარალელურად, ფრაგმენტულად მაინც, ადგილობრივ, კოლხურ (ზანურ) ენაზეც მიმდინარეობდა. არც ისაა გამორიცხული, რომ საოჯახო თუ საეკლესიო განათლების წყალობით კოლხეთის ადგილობრივი ელიტარული საზოგადოება ბერძნულს, როგორც ბერძნულ-ბიზანტიურ სამყაროსთან ურთიერთობის ერთადერთ

საშუალებას, ძალიან კარგადაც ფლობდა, რამაც განაპირობა ყველაზე აუცილებელი საღვთისმეტყველო, ქრისტოლოგიური ტერმინების გადმოღება კოლხურში, თარგმნის, კალკირების ან მშობლიური ენის წიაღში ეკვივალენტების მოძიების გზით.

თქმულის დასტურად უნდა მივიჩნიოთ ტოპონიმი **ჯგერილია//ჯგირელია** „წმინდა ელია“ – მინდვრისა და წყაროს სახელწოდება ეკის მთის კალთაზე, სოფ. საჩიქობავოში (სენაკის მუნიციპალიტეტი).

საკვანძო სიტყვები: ტოპონიმი, ეკლესია, ღვთისმსახურება, ენა, ქდავება, ქრისტოლოგია, სტატუსი, პოლიტიკა.

Igor Kekelia

Doctor of History, teacher of Poti public school №15

TOPONYM JGERILIA // JGIRELIA AND THE LANGUAGE OF CHRISTIAN SERVICES AND EARLY MIDDLE CENTURIES IN THE WEST GEORGIA

Abstract

In pre Christian and Christian period in East Black Sea, now days Abkhazia, on the reality of existence of Greece colonies and market, political, religion and business attitude between local population, language and especially the Greece Language had force on the local population speech. It is fact that first predictor Andrew the first and Simon from Canaan, in the west Georgia, in Egrisi and Abkhazia according A. Bakrdze, having the homily in Greece and at the same time they were trying to create written language on the base of local spoken language for the reason that to predict Christianity in local language was the priority for Christian ancestors. In the sources we base it is fact that IV-IX centuries in Colkhети which was under Byzantium, church service in parallel of Byzantium was in local Kolch (Zan) language. It is not surprising that local clique was using the Greece language as a language of communication with Greece people. So the existence of meaningful terms in church services confirm above mentioned fact. The confirmation of above mentioned fact is toponyms Jgerilia // jgerelia “saint Elia” as a geographical name of the valley and source in the village Sachikobave (Senaki municipality).

Key Words: Toponyms, Church, Services, Language, preach, Christology.

შესავალი. ქართულ ისტორიოგრაფიაში გარკვეულია, რომ ბიზანტიის იმპერიას მჭიდრო კავშირი ჰქონდა კავკასიის ადრეფეოდალურ სახელმწიფოებთან (ქართლი, ეგრისი, არმენია, ალბანეთი), რამდენადაც ბიზანტინიზმის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს ქრისტიანობა წარმოადგენდა. ბიზანტიის ისტორიაც მკვლევართა უმეტესობის მიერ IV ს-დან იწყება. აქედან მოყოლებული XV საუკუნემდე, გარკვეულ პერიოდებში, საქართველოს ცალკეული რეგიონები ან ბიზანტიის შემადგენლობაში შედიოდა, ან მასთან ვასალურ დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა; ხან ერთმანეთს მტრობდნენ, ხან კი მშვიდობიანი და მრავალმხრივი კონტაქტები ჰქონდათ. მუდმივცვალებადი ვითარების მიუხედავად, ამ ორ სამყაროს შორის არც ერთ საუკუნეში არ მოშლილა კულტურული ურთიერთობები და სულიერი ფასეულობებისადმი ერთგულება. ამის შესახებ საინტერესო ცნობები შემოგვინახა ბიზანტიურმა წყაროებმა საქართველოს შესახებ (ბიზანტია..., 2010: 3-4).

მსჯელობა. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ აფხაზეთში გაბატონებული ბერძნული ენა სწორედ აფხაზთა დინასტიის მიერ შეიცვალა ქართული ენით, რომელსაც, როგორც სახელმწიფო ენას, დაეკისრა სამწერლობო, საქმის წარმოებისა და საეკლესიო ღვთისმსახურების ფუნქციები. IX-X სს-მდე დასავლეთ საქართველოში განსაკუთრებით საგრძნობი იყო ბიზანტიის პოლიტიკური და სარწმუნოებრივ-კულტურული გავლენა, სადაც ქართულს, როგორც საეკლესიო მღვდელმსახურებისა და რამდენადმე სახელმწიფო ენას, ბერძნული ენა ეცილებოდა (ცხადაია, „ქართველური ონომასტიკა“, 2004, 215, და იქვე მითითებული ლიტ-რა: თოთაძე, 1995: 57; დანელია, 1983: 242; მსჯელობისათვის იხ. აგრეთვე: კეკელია, 2017: 183).

პ. ცხადაია იმოწმებს ს. ყაუხჩიშვილის მოსაზრებას, რომ 325 წელს, ნიკეაში გამართული მსოფლიო საეკლესიო კრების მონაწილე ტრაპეზუნტისა და ბიჭვინთის ეპისკოპოსები „მხოლოდ ბერძნულ მოსახლეობას კი არ წარმოადგენდნენ, არამედ მთელ მოსახლეობას, როგორც ბერძნულს, ისე ადგილობრივ

მკვიდრ მოსახლეობას“, და რომ „ქართლშიც კი „მოქცევის“ პირველ ხანებში მღვდელმსახურებას ბერძნულ ენაზე აწარმოებდნენ კონსტანტინოპოლიდან მოწვეული ბერძენი მღვდელმსახურები“ (გეორგიკა, 1961: 6, 9). ფაზისის (ფოთის) მახლობლად არსებულ მძლავრ რიტორიკულ სკოლაში განათლება მიღებული ფილოსოფოსი თემისტოსი აღნიშნავს, რომ კოლხეთში გავრცელებული იყო ბერძნული სწავლა-განათლება და კულტურა და კოლხებს ელინთა დღესასწაულებშიც უსახელებიათ თავი მჭევრმეტყველებით და რიტორიკით (მაკალათია, 1992: 59). პ. ცხადაიას ნიშანდობლივად ეჩვენება აგათია სქოლასტიკოსის ცნობა VI საუკუნეში გუბაზ მეფის მკვლელობისასამართლო პროცესთან დაკავშირებით, რომ ბრალმდებელ დარბაისელ კოლხებს უკვე კარგა ხანია შეესწავლათ ელინთა ენა (ცხადაია, 2004: 217; მაკალათია, 1992: 52).

კითხვაზე – როგორი იყო კონკრეტულად ბიზანტიის პოლიტიკური, კულტურული და ეკლესიური გავლენა (თუ ბატონობა) ზღვისპირეთში? – პასუხის გასაცემად პ. ცხადაიას მის მიერ ნაშრომში გაანალიზებულ მრავალრიცხოვან ისტორიულ წყაროს და სამეცნიერო ლიტერატურას სამ ვარიანტად აჯგუფებს:

ა) IX-X საუკუნეებამდე დასავლეთ საქართველოში, უფრო ზუსტად, კოლხეთის სანაპირო ზოლზე, სახელმწიფო და ღვთისმსახურების ენა იყო ბერძნული;

ბ) ბიზანტიის გავლენა ეგრისში განსაკუთრებით იგრძნობოდა VI-VII სს-ში, როცა ადგილობრივი საეპისკოპოსოები ექვემდებარებოდნენ კონსტანტინოპოლის პატრიარქს;

გ) კოლხეთში ბერძნული ენის სტატუსზე გამოთქმული ერთი მოსაზრების მიხედვით (ბ. დიასამიძე), ეგრისში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა IV საუკუნეში და, მამასადაძმე, ეგრისის სამეფოში თავიდანვე სახელმწიფოსაკანცელარიო ენას ადგილობრივი, ზანური, ან მისი განაყოფი ენა – ქართული წარმოადგენდა, ხოლო ღვთისმსახურების ენა IV საუკუნის დასასრულიდან მაინც იყო ქართული ენა. ნ. ბერძენიშვილის ვარაუდით, ლიხთიქითში მდებარე ორ პოლიტიკურ ერთეულში, კერძოდ, აფხაზეთსა და ლაზეთში მდებარე ქრისტიანულ ეკლესიას კონსტანტინოპოლის პატ-

რიარქი მართავს და მას ამარაგებს მქადაგებლებით – მოძღვრებით („პაპებით“) (ბერძენიშვილი, 1990: 596-597).

აფხაზეთის ტერიტორიაზე ბერძნული ენის ფართოდ გავრცელების მაუწყებელია აქ აღმოჩენილი და შესწავლილი ბერძნული წარწერებიც. მათ შორის შეიძლება დავასახელოთ ბიჭვინთის ტაძრის იატაკის შემადგენელ ადგილზე გამოსახული მოზაიკური მედალიონი, ქრისტეს სახელის საწყისი ორი ბერძნული ასოს მონოგრამით: X და P, და წარწერით: „მე ვარ ალფა და ომეგა, დასაწყისი და დასასრული, ამბობს უფალი“ (ანჩაბაძე, 1964: 225). ციხისძირში ნაპოვნია აბანოს მოზაიკის ფრაგმენტი, ბერძნული წარწერით: „უფალო შემეწიე“ (იხ. ინაიშვილი, 1993: 114; ჭუმბურიძე, 2010: 28). 2001 წელს ქართულ-ინგლისური ექსპედიციის წევრებმა ნოქალაქევის ნაქალაქარის ქვედა ტერასაზე, საპარადო შესასვლელის მარჯვენა მხარეს, გამოავლინეს ქვაში გამოკვეთილი ჯვრის მარცხენა მკლავი, ორსტრიქონიანი ბერძნული წარწერით, რაც აკად. თ. ყაუხჩიშვილისა და ლონდონის სამეფო კოლეჯის ძველი ბერძნული ეპიგრაფიკის სპეციალისტის, შარლოტა როჩეს მიერ III-IV სს-ით არის დათარიღებული. წარწერა არსებული მონაცემების მიხედვით ასე იკითხება: „...ავრელიუსმა მიანიჭა (ან პატივი სცა)... მონა (ღვთისა)...“ (ლომიტაშვილი, 2003: 196-198). წებელდის IV საუკუნის ვერცხლის მედალიონზე გვხვდება ბერძნული წარწერა: „ერთარსი ღმერთი, მშველელი შემწირველთა“. დასავლეთ საქართველოში პირველი ქართულ ენოვანი ეპიგრაფიკული წარწერა – გუდაუთის რაიონის სოფ. სანაპიროს მახლობლად, შავი ზღვიდან 3 კმ-ზე, მდ. წკუარას ხეობაში, მსიგზუას მთაზე მდებარე მიქაელ მთავარანგელოზის ეკლესიის ნანგრევების ე.წ. „მიქაელის წარწერა“, რაც კერამიკული კალიპტერების ანტიფიქსებზეა შესრულებული, მხოლოდ IX ს. განეკუთვნება (სილოგავა, 1980; მიბზუანი, 1999; ახალაძე, 2010: 6); VII ს-ის „ქუთათისის საყდრის“ გათხრებისას აღმოჩენილ, ჯვრის გამოსახულებიან ანტიფიქსზე შესრულებულ ქარაგმიან წარწერას („გაბრიელი“) ო. ლანჩავა ტაძრის თანა დროულად მიიჩნევს და VII ს-ით ათარიღებს (ლანჩავა, 2007: 151). ქართული ქრისტიანული ტაძრებისა და ეკლესიების მშენებლობა, ოფიციალურ საერო და სასულიერო ენად ქართულის

გაბატონება სწორედ IX-X საუკუნეებიდან იწყება, რასაც, რა თქმა უნდა, ხელს უწყობდა VII-VIII სს-ში ეგრისის გაქართუბული ნაწილების – აჭარის, გურიის, ქვემო იმერეთის წარმოქმნა (მაკალათია, 1992: 220).

მთელი ზემოთ მოყვანილი მასალა, - დასძენს პაატა ცხადაია, - სადავოს ხდის ტარიელ ფუტკარაძის დებულებას, რომ V საუკუნეში ყველა ქართული სამეფოს სახელმწიფო და საეკლესიო ენა მაინც სალიტერატურო ქართულია (იქვე; ფუტკარაძე, 2000: 330-331). მკვლევარი არ იზიარებს ბ. დიასამიძის იმ თვალსაზრისს, რომ ბერძნული, როგორც ღვთისმსახურების ენა, დასავლეთ საქართველოში გამოიყენებოდა მხოლოდ ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ, პირველ ათწლეულებში (დიასამიძე, 1999: 101).

ბერძნული ენის, კულტურისა და ქრისტიანობის რამდენიმე საუკუნოვანმა მძლავრმა დაწოლამ ასახვა ჰპოვა კოლხურის (და სვანურის) ლექსიკაში, რაც განპირობებული იყო ბერძნულთან უშუალო კონტაქტით. ამ ასპექტით მრავლისმეტყველია ბერძნული **სტაუროს** („ჯვარი“) სიტყვის სვანურ ენაში პირჯვრის წერის გამომხატველი **სტარუნ** – სინტაგმის სახით პოვნიერება.

მეგრულში უშუალოდ ბერძნულიდან ნასესხები სიტყვების არსებობაზე ყურადღებას ამახვილებს თ. გვანცელაძეც. მკვლევარს საინტერესოდ ესახება ის გარემოება, რომ აფხაზურის მიერ მეგრულიდან ნასესხებ ტერმინთა შორის არსებული ბერძნული წარმოშობის ფუძეები მეგრულში უშუალოდ ბერძნული ენიდანაა ნასესხები, ანდა ქართული სალიტერატურო ენის შუამავლობით დამკვიდრებულა მასში (გვანცელაძე, 2000: 58; მსჯელობისათვის იხ. ცხადაია, 2004: 221).

პროფ. გ. როგავას დაკვირვებით, სვანურსა და მეგრულში ზეპირი გზით არაერთი სიტყვაა ნასესხები ბერძნულიდან (ე. წ. გრეციზმები). კერძოდ, სვანურში: **ცხემად** „მშვილდ-ისარი“, თხერე „მგელი“, **ფამლი** „მონა, შინაყმა“, **მალე** „ძლივს, ოღნავ“; ზანურში: **თხოლო** (ქართ. **თხლე**); მეგრულში: **ქულა** „კოჭლი“, **ბორო** „სულელი“, **კაბეტი** „დიდი“, **ბებელი** „უწმინდური“, „ძაღლის განავალი“, **კუნტა** „მოკლე“, კოტო „ქოთან“;

დოფა „ღველფი“, „ლადარი“, **დირე** „დვირე, სახლის ძელი“, **ცომი** (ქართ. ცომი) და სხვ. (როგავა, 1975).

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ მეგრულში დღეს არსებულ, ბერძნულიდან მომდინარე ლექსიკურ ერთეულებში ორ ჯგუფს გამოყოფენ: ადრეულ, ახ. წ. V საუკუნემდეელ ნასესხობებს, რომელთა რაოდენობაც ცოტაა, და რაოდენობრივად მეტ, გვიანდელ ნასესხობებს. ადრე ნასესხებადაა მიჩნეული კოლ-ხურში (მეგრულში) ბერძნული სიტყვები: **საბატონი** „შაბათი“, ლაზ. **ბუმი** „ძუძუ“, მეგრ. **ბორია** „ქარი“, მეგრ. **ბორქომი** „ბოქლომი“, ლაზ. ანგი „ჭურჭელი“ და სხვ. (მსჯელობისათვის იხ. დანელია..., 1991: 593-594). ამ ჩამონათვალს შეიძლება დაემატოს რამდენიმე სიტყვა, რომელნიც მეგრულს უშუალოდ ბერძნულიდან შეუთვისებია ანტიკურ ან ელინისტურ ხანაში. ესენია, **კერასი** „რქა; რქისაგან გაკეთებული რამე“, მეგრულში **ქერაზი** ფორმით შესული („რქის სასაპნე, რაც ურმის უკანა ჭალზეა დაკიდებული“), **ორგია** (ბერძნულში აღნიშნავს მანძილს განზე გაშლილი ხელების ბოლოებს შორის, ხოლო მეგრულში ამ სიტყვით აღნიშნება ცურვის ერთ-ერთი სახე, კერძოდ, მხარული – ცურვა გაშლილი მკლავის მოსმით). წარმართობის დროს უნდა შემოსულიყო ბერძნულიდან ზეპირი გზით სიტყვა **ანთარე** „ამაღლებული“ (ა. ქობალიას მიერ **ანთარი** განმარტებულია როგორც „მესაქონლეობისა და ნადირთა მფარველი, ქთონური სული, მეგრული მითოსის პერსონაჟი“. შდრ. იქვე, **ანთარკარი** „ანთარის სალოცავი“, ქობალია, 2010, 38). მეგრულში **ჟინი ანთარს** უწოდებენ უმაღლეს ღვთაებას, რომელსაც მსხვერპლს სწირავდნენ და საქონლის მფარველობას შესთხოვდნენ (ცხადაია, 2004: 222).

კოლხეთში იბერიისაგან ქრისტიანობის დამოუკიდებლად მიღებას ადასტურებს მეგრულ-ჭანურში არსებული, ქართული-საგან განსხვავებული ქრისტოლოგიური ტერმინებიც: **ქისე** (ქრისტე) „შობა“, **თანაფა** „თენება“, „აღდგომა“ (ა. ქობალიას განმარტებით, **თანაფა** ეწოდება „აღდგომას, თენებას; ღამის-თევას“. იხ. ქობალია, 2010: 312), **ოხვამე** „სამლოცველო“, „ეკლესია“. ა. ქობალია განმარტავს: „**ოხვამე** სამლოცველო; სასაფლაო; საგოდებელი“; **ოხვამე დო ოწანაფე** ლოცვისა და რწმენის საგანი; სალოცავი და სამსხვერპლო; ტაძარი და ბომონი“;

ოხვამეკარი სამლოცველო, სალოცავი ნიში; კარის საყდარი“... (ქობალია, 2010: 558). ალ. ჭინჭარაულის აზრით, ბერძნული **ხომ** ფუძის მნიშვნელობაა „ხვეწნა, ლოცვა-ვედრება“, რაც ზანურ-სვანურ რეგიონებში ალბათ, შავიზღვისპირეთის ხანგრძლივი კოლონიზაციის დროს უნდა შემოსულიყო და დამკვიდრებულიყო, სადაც მას სალოცავი ტაძრის მნიშვნელობა მიუღია. სამეგრელოში მრავლად გვხვდება **ხომ-//ხვამ-** ძირით ნაწარმოები ტოპონიმები: **ნაოხვამენი, ნაოხვამერი, ნაოხვამკირდე, ნაოხვამტყა, ნაოხვამფერდი, ნახვამერი, ნახვამუ, მოოხვამუ//ჯეგეშ გილახვამუ, ოხვამე, ოხვამერი, ოხვამური, ოხვამე კარი, ოხვამეფერდი** და სხვ. მრ. „ვვიქრობთ, ბერძნული და ზანურ-სვანური სიტყვების როგორც ფონეტიკური, ისე სემანტიკური დამთხვევა აშკარაა და ამ სიტყვის ბერძნულიდან ნასესხობა ექვის საფუძველს არ ტოვებს“, - წერს იგი (იხ. ჭინჭარაული, 1998: 207), პაპა (ბერძნ.-ლათ. „მღვდელი“) (შდრ. ა. ქობალია: „პაპა მღვდელი, ხუცესი“; პაპალა მღვდლობა, ხუცობა, სამღვდელოება“; **პაპაშუქვი** მღვდლის უქმი, საეკლესიო უქმე“... ქობალია, 2010: 561 და სხვ; დანელია, 1983:196).

პ. ცხადაია განიხილავს რამდენიმე საკუთრივ კოლხურ ტერმინს, მაგალითად, **მარაშინას** „მარიამობას“. ყველა სხვა შემთხვევაში მეგრულში წმინდანის ხსოვნის დღე აღინიშნება ქართულიდან შეთვისებული **-ობა** სუფიქსიანი სიტყვებით: **გერგობა** (გიორგობა), **თერდობა** (თევდორობა), **პეტრობა** (პეტრეპავლობა), **ბარბალობა** და ა.შ. (შდრ. ა. ქობალია: „-ობა ობა, დღეობის აღმნიშვნელი ნაწილაკი (გერგობა, ელიობა)“; იხ. ქობალია, 2010: 529).

რალა მაინცდამაინც მარიამობის ნაცვლად გვაქვს **მარაშინა**, რაც სიტყვასიტყვით „მარიამის ხსენებას“ ნიშნავს? ამ კითხვის პასუხად პ. ცხადაია შენიშნავს, რომ ასე გაუაზრებიათ კოლხებს ბერძნული „**ტა პანაგეიას**“, „**კოიმესის ტეს თეოტოკონ**“. ეს გარემოება მკვლევარს იმის დასტურად ესახება, რომ **მარ(ი)აშინა** მეგრულ-ლაზთა წინაპრებს უშუალოდ ბერძნულიდან გადმოუღიათ ლაზიკის ორ ერთეულად – სამეგრელოდ და ჭანეთად გათიშვამდე (ე.ი. გურია-აჭარის წარმოქმნამდე), რაც ემთხვევა დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის გათავისუფლებას ბიზანტიური ენის, კულტურისა და ქრისტიანობის

გავლენისაგან და ქართული ეკლესიისადმი დაქვემდებარებას... „აღდგომა სიტყვას არაფერი უშლიდა ხელს, რომ კოლხურს იგი ქართულიდან სხვა ქრისტოლოგიური ტერმინების (სახარება, მოციქული, ნათვლა, ნათლისმცემელი, წირვა, მაცხოვარი, წმინდა...) მსგავსად შეეთვისებინა, მაგრამ კოლხურში მას უკვე დახვდა ჯერ კიდევ წარმართული დროიდან მომდინარე და ამჯერად ქრისტოლოგიურ ტერმინ „ანასტასის“-ის ეკვივალენტად ჩათვლილი და გააზრებული **თანაფა**, ე. ი. **თენება**... ქრისტეს მკვდრეთით აღდგომა კოლხ წინაპრებს გაუაზრებიათ როგორც ცისკრის მოვლინება, როგორც ნათლის დადგომა, ანუ გათენება მთელი კაცობრიობისათვის, რაც აღინიშნა კიდევ **თანაფა** „გათენება“ ლექსებით, რომელიც შეენაცვლა ბერძნულ ქრისტოლოგიურ ტერმინ **ანასტასის**-ს. „როგორც ჩანს, – წერს პაატა ცხადაია, – ქრისტიანობის გავრცელების პირველ პერიოდში, ე.ი. სანამ დასავლეთ საქართველოს ეკლესია ბერძნული ეკლესიის გავლენას განიცდიდა (IX საუკუნემდე), ზოგი ყველაზე აუცილებელი ქრისტოლოგიური ტერმინი ბერძნულიდან კოლხურ ენაზე იქნა გადმოღებული და დამკვიდრებული ზეპირ მეტყველებაში, თარგმნის, კალკირების ან ეკვივალენტის მოძიების გზით, მაგალითად, **ოხვამე** („ეკლესია, სალოცავი“), **თანაფა** („აღდგომა“), **მარაშინა** („მარიამობა“), **ჯგირი** („წმინდა, წმინდანი“), **პაპა** („მღვდელი“) და სხვ.“ (ცხადაია, 2004: 226). თქმულის დასტურად პ. ცხადაია მიიჩნევს ტოპონიმ **ჯგირ ელიას** „წმინდა ელიას“ – მინდვრისა და წყაროს სახელწოდებას ეკის მთის კალთაზე, სოფ. საჩიქობავოში (სენაკის მუნიციპალიტეტი). გ. ელიავა „ეკის სასოფლო საბჭოს“ ტოპონიმთან ნუსხაში წყაროს სახელწოდებად დაზუსტებული ლოკალიზაციის გარეშე იმოწმებს ტოპონიმ **ჯგერ ილიას** და ინფორმანტ დ. ადამიას განმარტებას: წყარო სადაც ამოდის, იქვე იკარგება. აქ წინათ ლოცვა სცოდნიათ (იხ. ელიავა, 1989: 83).

ეპითეტ **ჯგირის** ძველი მნიშვნელობის დასადგენად მკვლევარი იმოწმებს აგრეთვე ფუტკრისა და თაფლის წარმართულ სახელ **ჯგარაგუნას/ჯგერაგუნას** „კეთილ აგუნას“ (ა. ქობალიას „მეგრულ ლექსიკონში“ ჯგერაგუნა განმარტებულია როგორც წმინდა აგუნა; ფუტკრის მფარველი ღვთაება და მისთვის ლოცვა, სრულდებოდა ამაღლება დღეს. **ჯგერაგუნამ**

ხვამა ფუტკრისთვის ლოცვაა. ამდღების დღეს, წაბლის ან ბლის ქვეშ, შინ ან ხატის ტყეში ლოცულობდნენ, თაფლის სანთლით, თაფლაკვერით და სანთლის არყით (იხ. ქობალია, 2010, 736). მეგრულ მეტყველებაში დამოწმებულ ზოგ სიტყვაშიც **ჯგირ-** ფუძე „კეთილის“ აღნიშვნელია. მაგალითად, **მოჯგირე** „მოკეთე“, „ნათესავი“, **ჯგირობუა** „სიკეთე, ბედნიერება; ყოვლიკეთილი“ (ცხადაია, 2004: 226-227). **ჯგირი** მეგრულში აღნიშნავს „კარგს“, „ბედნიერს“. მაგალითად, **ჯგირ დო სქვამი** „კარგი და მშვენიერი“, **ჯგირ დო ფური** „ავ-კარგი“, **ჯგირმახორო** „კარგად მოსახლე“, **ჯგირმორთა** „კარგი მოქცევა მთვარისა“, **ჯგირ ნერჩი** „კარგი ფუძე, საფუძველი“, ჯგირო „კარგად“, **ჯგირშე ჯგირი** „კარგზე კარგი“, **ჯგირ კიდირიში** „მკერდბედნიერი“, **ჯგირ ხეში** „ხელმარჯვე, ხელბედნიერი“, **ჯგირ მორსკულაშ დუნაბადი** „ბედნიერ ვარსკვლავზე დაბადებული“. მაგრამ, ამასთანავე, როგორც ზემოთ აღინიშნა, **ჯგირი** მეგრულში „კეთილის“ შესატყვისიცაა: **ჯგირ დღა** „დღეკეთილი; დღეკეთილობა“, **ჯგირიშ მაკეთებელი** „კეთილისმქმნელი“, **ჯგირიშ მორაგადე** „კეთილად მომხსენებელი“, **ჯგირიშ მაზალებერი** „კეთილისმსურველი“.

ა. ქობალიას სალექსიკონო მასალების მიხედვით, **ჯგირი** მეგრულში აღნიშნავს კარგს, კეთილს; წმინდას, წმინდანს. ამავე მნიშვნელობისაა **ჯეგე**, რაც წმ. გიორგის ეპითეტიცაა. **ჯეგე**, **ჯგერგე** აგრეთვე წმ. გიორგის აღნიშნავს. შდრ. **ჯეგეთა** „წმინდა მთა, წმ. გიორგის მთა“; **ჯეგეთეიროსანი** „წმ. გიორგი თოროსანი“, **ჯეგე მარიამი** „წმ. მარიამი“; **ჯეგე მისარი** „წმ. მირსა“; **ჯეგე მისარონი** „წმ. მირსა, წარმართული ღვთაება (შინაური საქონლისა და მონადირეთა მფარველი)“; „წმ. გიორგი მოისარი“, **ჯეგე ჩეცხენამი** „წმ. გიორგი თეთრ-ტაიჭოსანი“; **ჯეგე ხანგარამი** „წმ. გიორგი ლახვროსანი (შუბოსანი)“ (ქობალია, 2010: 737). მაშასადამე, **ჯგირი**, **ჯგეგე** ფუძიანი ტერმინები თუ ტოპონიმები ცხადყოფს, რომ ქართული სალიტერატურო-საეკლესიო ენიდან „წმინდა“ ეპითეტის ათვისებამდე, ამავე მნიშვნელობით ბერძნული „აგიოს“-ის ეკვივალენტად კოლხურში უკვე დამკვიდრებული იყო „ჯგირი“ (ცხადაია, 2004: 228).

პაატა ცხადაიას აზრით, ზემო სამეგრელოს ტოპონიმიაში დადასტურებული სვანური სუბსტრატი თვალსაჩინოდ ადასტურებს დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთში ბიზანტიური (ბერძნული) ეკლესიის დომინანტობის პერიოდში სვანებისა და მეგრელების თანაცხოვრებას (ცხადაია, 2004: 229). სწორედ ამ დროს უნდა შეეთვისებინა სვანურ ენას წმ. გიორგის მეგრული ეკვივალენტი **ჯგირი გივარგი**, რასაც საბოლოოდ **ჯგვრაგ** ფორმა მოუცია (ცხადაია, II, 2004: 229).

რომელ ენაზე იქადაგეს ქრისტიანობა ანდრია პირველწოდებულმა და სვიმონ კანანელმა კოლხეთსა და მესხეთში? ვფიქრობთ, გასაზიარებელია პ. ცხადაიას პასუხი ამ კითხვაზე: უეჭველია, ადგილობრივ ენებზე (კოლხურსა და ქართულზე). მკვლევარი იმოწმებს მ. თამარაშვილის თვალსაზრისს, რომელიც მოციქულთა ცხოვრების ერთ-ერთ ავტორზე დაყრდნობით აღნიშნავდა, რომ მოციქულები წარმატებით ლაპარაკობდნენ იმ ენაზეც, რომელიც გასაგები იყო ადგილობრივი მოსახლეობისათვის (იქვე, 230; და იქვე მითითებული ლიტ-რა: თამარაშვილი, 1992: 83). ნიშანდობლივია ის გარემოებაც, რომ ქრისტიანობის ისტორიის თანახმად, მისიონერობის აუცილებელი საკონტაქტო პირობა იყო ადგილობრივი ენის თუნდაც ზერელედ ცოდნა. ქართლშიც, IV საუკუნემდე, – ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებამდე, და შემდგომაც, თითქმის მთელი საუკუნის მანძილზე, ბერძენი მღვდელმსახურების მიერ წირვა-ლოცვა და სხვა რიტუალები ერთდროულად ბერძნულ და ქართულ ენებზე აღესრულებოდა.

მისაღებია პ. ცხადაიას მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ „კოლხეთში ქრისტეს მოძღვრების, თავდაპირველი ქადაგების, ბიჭვინთისა და ტრაპეზუნტის საეპისკოპოსოების პროპაგანდისტული მოღვაწეობის პირობებში და შემდგომაც, თვით IX საუკუნემდე, კოლხეთის ეკლესიებში ღვთისმსახურება ბერძნულ და, სავარაუდოა, გარკვეულწილად, კოლხთა ენაზეც მიმდინარეობდა. სწორედ ამ პერიოდში ბერძნულიდან ზეპირი გზით გადმოღებული (თარგმნით, კალკირებით, ეკვივალენტის მისადაგებით) ყველაზე აუცილებელი ქრისტოლოგიური ტერმინი გავრცელდა კოლხეთის მოსახლეობაში და დღემდე შემორჩა საზოგადო ლექსიკასა და ტოპონიმიაში...“ (ცხადაია, 2004: 230).

სამწუხაროდ, ზოგი მკვლევარი შეეცადა პ. ცხადაიას ამ დასკვნაში კუთხურ-ენობრივი მიკერძოება და ისტორიის გაყალბების მცდელობა დაენახა, მაგრამ მკვლევარი მათ უსაფუძვლო ბრალდებებს შემდეგი კითხვებით მიმართავს: 325 წლის მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე ბიჭვინთისა და ტრაპეზუნტის კათალიკოსები განა მხოლოდ ბერძენი ლეგიონერების სახელით მონაწილეობდნენ? ან: **რა ენაზე უნდა ჩატარებულიყო ღვთის მსახურება IV საუკუნეში ბიჭვინთისა** (სადაც აღმოჩენილია ფრაგმენტები ბერძნულ-ლათინური წარწერებისა) **და ციხე-გოჯში აშენებულ ეკლესიებში, რომ იგი გასაგები ყოფილიყო ადგილობრივ მორწმუნეთათვის – კოლხთათვის, თუკი ამ პერიოდში ქართლშიც კი ის-ის იყო იწყებოდა ქრისტიანული ლიტურგიის თარგმნა, ეკლესიების აშენება, და ღვთისმსახურება, ქართული საეკლესიო ენის ჩამოყალიბება?** (ცხადაია, 2004: 230-231).

ამ თვალსაზრისით საგულისხმოდ გვეჩვენება ის გარემოე-სავლეთ შავიზღვისპირეთის, დღეს აფხაზეთად სახელდებულ ტერიტორიაზე ბერძნული კოლონიების არსებობისა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან ბერძენთა საქმიანი, სავაჭრო, პოლიტიკური, რელიგიური ურთიერთობების პირობებში, ყოველი ენა და განსაკუთრებით დიდი კულტურის მქონე ბერძნული ენა, გავლენას ახდენდა ადგილობრივი ხალხის ენაზე. ცხადაია, პირველი ქრისტიანი მქადაგებლები – ანდრია პირველწოდებული და სვიმონ კანანელი, დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, ეგრის-აფხაზეთში, ბერძნულად ეწეოდნენ პროპაგანდას და, ა. ბაქრაძის მოსაზრებით, ამასთანავე, ყოველთვის ცდილობდნენ დამწერლობისა და მწიგნობრობის შექმნას ადგილობრივ ენაზე, რადგან **ხალხისათვის ქრისტეს მოძღვრების მშობლიურ, ადგილობრივი მოსახლეობისათვის გასაგებ ენაზე ქადაგება ქრისტიანობის ერთ-ერთი მთავარი პრინციპია.** ეს პირდაპირ არის ნათქვამი კორინთელთა მიმართ პავლე მოციქულის ეპისტოლეში (თავი 14, მუხლი 21): „**რამეთუ სჯულსა წერილ არს, ვითარმედ უცხოდა ენითა და ბაგითა უცხოდა ვეტყოდე ერსა ამას და არცაღა ესრეთ ისმინონ ჩემი, იტყვის უფალი**“. აკაკი ბაქრაძე იმოწმებს პავლე მოციქულის სხვა განმარტებასაც: თუ უცხო ენაზე ვლოცულობ, მართალია,

სული ჩემი ილოცავს, მაგრამ ჩემი გონება რჩებაო უნაყოფოდ. „ამიტომ ქრისტიანობა ზრუნავდა ამა თუ იმ ხალხის მშობლიურ ენაზე მწიგნობრობის ასაღორძინებლად. ამიერკავკასიის ქვეყანაში ქრისტიანობას ეს პრინციპი არ დაურღვევია“ (ბაქრაძე, 1989).

ა. ბაქრაძე ფიქრობდა, რომ უძველეს ქრისტიანულ ცენტრებში – ბიჭვინთასა და ახალ ათონში, ეკლესიისა და მწიგნობრობის ენა ქართული იყო, რასაც იმის უტყუარ საბუთად მიიჩნევდა, რომ ამ რეგიონის (იგულისხმება აფხაზეთის) ძირითადი მოსახლეობის მშობლიური ენა ქართული იყო, რის გამოც ქართული გახდა საეკლესიო ენაც (იქვე).

დამოწმებული და გაანალიზებული წერილობითი წყაროებით, საზოგადო ლექსიკით და ტოპონიმებით ნათელი ეფინება იმ ფაქტს, რომ IV-IX საუკუნეებში ბიზანტიის ძლიერი პოლიტიკურ-რელიგიური გავლენის ქვეშ მყოფი კოლხეთის შავი ზღვის პირეთში, საეკლესიო ღვთისმსახურება, ბერძნული ენის პარალელურად, ფრაგმენტულად მაინც, ადგილობრივ, კოლხურ (ზანურ) ენაზეც მიმდინარეობდა. არც ისაა გამორიცხული, რომ საოჯახო თუ საეკლესიო განათლების წყალობით კოლხეთის ადგილობრივი ელიტარული საზოგადოება ბერძნულს, როგორც ბერძნულ-ბიზანტიურ სამყაროსთან ურთიერთობის ერთადერთ საშუალებას, ძალიან კარგადაც ფლობდა, რამაც განაპირობა ყველაზე აუცილებელი საღვთისმეტყველო, ქრისტოლოგიური ტერმინების გადმოღება კოლხურში, თარგმნის, კალკირების ან მშობლიური ენის წიაღში ეკვივალენტების მოძიების გზით (ცხადაია, 2004: 229; მსჯელობისათვის იხ. კეკელია, 2017: 193-194).

საკითხის გარშემო მსჯელობისას საგულისხმოდ გვეჩვენება აგრეთვე ჰოლანდიელი მეცნიერის – ი. ვან-ოორთის მიერ საერთაშორისო სიმპოზიუმზე („ადრექრისტიანობა და საქართველო“) წარმოდგენილი მოხსენების („ებრაული დიასპორის როლი ქრისტიანობის დამკვიდრებაში“) დასკვნა, რომ II საუკუნის დასასრულს და, შესაძლოა, უფრო ადრეც, კართაგენის სინაგოგაში სეპტუაგინტა ბერძნულად იკითხებოდა და დაუყოვნებლივ ითარგმნებოდა ლათინურად, რათა ყველასთვის გასაგები ყოფილიყო (იხ. კეკელია, 2017: 137, 145).

მე სიტუაცია ისე წარმომიდგენია, როგორც სამეგრელოში ჩვენი წინამორბედნი შესწრებიან ნახევარი საუკუნის წინათ: ეკლესიაში წირვა-ლოცვა მიმდინარეობდა ქართულ ენაზე, მაგრამ სახლში დაბრუნებული მოხუცები ხატის წინაშე წმინდანს შეწევნასა და პატიებას მეგრულად შესთხოვდნენ, რელიგიურ რიტუალებს მეგრულად ასრულებდნენ (ასეთივე სიტუაცია გვაქვს დღესაც).

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ გასული საუკუნის 20-იანი წლებიდან მოყოლებული, მას შემდეგ, რაც ხალხსა და ეკლესიას შორის გადაულახავი ბარიერი აღმართეს კომუნისტებმა, ბიბლიისა და მოძღვრის სწავლა-დარიგების გარეშე გაზრდილი ქრისტიანების მთელი თაობები სახლში ინერციით ასრულებდნენ გარკვეულ რელიგიურ რიტუალებს და თავიანთი სიტყვებით მიმართავდნენ უფალს, მშობლიურ ენაზე წარმოთქვამდნენ მარტივ ლოცვებს. შდრ. ერთ-ერთი სოციოლინგვისტური გამოკითხვის შედეგი: „ჭ. ქ. (40: 36: 40: 41) თი იხვამანქ სინ, ქორთულო იჩიებუქო ხვამას, ლოცვას თუ მარგალურო? /აი, რომ ლოცულობ შენ, ქართულად ამზობ ლოცვას თუ მეგრულად?/

ნ. ბ. (40: 41: 40: 44) მუს იხვამა ასე, ვარა, მარგალურო, მაგალთო /რას ვლოცულობ მე ახლა, მაგრამ მეგრულად, მაგალითად/.

წ. ქ. (40: 44: 40: 45) მუჭო თქუა, მაგალთო? /როგორ იტყვი, მაგალითად?/

629-631. ნბ (40: 45: 40: 51: 56) ღორონთი, დიხვამუ სკან სახელქ, ღორონთი... თენა, გოუტიბინე ჩქიმ ოჯახის, ჩქიმ სკუა ლეფს. ასე, იხვამანდუ ჩქიმ მუანთილი, ვარა მა მუს იხვამა, ასე იშენდოიშენი /ღმერთო, დაილოცოს შენი სახელი, ღმერთო... ეს... მიეცი წყალობა ჩემს ოჯახს, ჩემს შვილებს. ახლა, ილოცებოდა ჩემი მამამთილი, თორემ მე რას ვილოცები ახლა მაინცდამაინც/.

632. ჭ. ქ. (40: 59: 41: 04) ღორონთი გუტიბინე ჩქიმ ოჯახის ამდლარ ხვამა... /ღმერთო, წყალობა ჰქონდეს /გაუთბე/ ჩემს ოჯახს დღევანდელი ლოცვით.../.

650. ჭ. ე. (42: 07: 42: 12) **ეკლესიაში მინურქუნ, თექ ხოლო მარგალურო თქუანქო?** /ეკლესიაში რომ შედიხარ, იქაც მეგრულად ამბობ?/.

651. ნბ (42: 12: 42: 14) **მარგალურო ფთქუანქ** /მეგრულად ვამბობ/.

652 წ. ე. (42: 14: 42: 14: 16) **ოხვამემა მინურქუნ, თექ მუჭო თქუა?** /სალოცავში რომ შედიხარ, იქ როგორ იტყვი?/.

653-656. ნბ. (42: 16: 42: 19-42: 24: 42: 29) **თექ ხოლო თემ ფთქუანქ ასე, ღორონთი დიხვამუ სკანი სახელქ...** მარიამ ღვთისმშობელი, სკან სახელი ხვამელი, ახა, ღორონთი, სკან ძალა დო სკან ტიბინი ქიმემიჩი ჩქიმ ოჯახის, ჩქიმ მოთა დო სკუაშა, ახანინ, ათეს ფთქუანქ, მარგალურო ფთქუანქ /იქაც ასე ვიტყვი ახლა, ღმერთო, დაილოცა შენი სახელი... მარიამ ღვთისმშობელო, დაილოცოს შენი სახელი, ჰო, ღმერთო, შენი ძალა და წყალობა მიეცი ჩემს ოჯახს, ჩემს შვილიშვილსა და შვილს, ჰო, ამას ვიტყვი, მეგრულად ვიტყვი/.

657. ჭ. ე. (42: 29: 42: 30) **ქორთულო ვარ** /ქართულად არა/.

658. ნბ. (42: 30: 42: 32) **ქორთულო მუშე ფთქუა ასე იშენ დო იშენი** /ქართულად რატომ ვიტყვი ახლა მაინცდამაინც/...

679. ჭ. ე. (43: 49: 43: 50) **„მამაო ჩვენო“ ვაიჩქუნო?** /„მამაო ჩვენო“ არ იცი?/.

680. ნბ. (43: 50: 43: 50) **„მამაო ჩვენო“ ჭიჭე მიჩქუ, ბრელი ვარ.** არძა ვამიჩქუ „მამაო ჩვენო“ /„მამაო ჩვენო“ ცოტა ვიცი, ბევრი არა, ყველა არ ვიცი „მამაო ჩვენო“/“ (იხ. გაბუნია..., 2010: 110-112).

ვფიქრობთ, თქმულში მეტ სიცხადეს შეიტანს XIX საუკუნის პირველ მესამედში საქართველოში ჩამოსული გერმანელი მეცნიერ-მოგზაურის – ედუარდ აიხვალდის თვალთ დანახული საეკლესიო ლიტურგიის ამსახველი ვითარება სამეგრელოში. აიხვალდი წერს: „მე უცნაურად მომეჩვენა, რომ ყველგან, სამეგრელოს ეკლესიებში, ღვთისმსახურებას ქართულ ენაზე ასრულებდნენ, რომელსაც სრულებით არავითარი მსგავსება არა აქვს მეგრულთან; ამასთან, ისინიც კი, რომელთაც ქართული არ ესმით, ყველანი დადიან ეკლესიებში და ასეთები ცოტანი არ არიან. განსაკუთრებით ქალებს არ გაეგებათ ქართული ენა, ან და ცოტაოდენი სიტყვები იციან. მე ვადასტუ-

რეზიდი ჩემს გაცემას, რომ მეგრულ ენაზე არ არის თარგმნილი არც სახარება და არც ზოგიერთი ლოცვანიც კი...“ (აიხვალდი..., 2005: 190).

რასაკვირველია, აიხვალდს ვერ მოვთხოვთ ლინგვისტური ქართველოლოგიის პრობლემური საკითხების ღრმა ცოდნას, მაგრამ ფაქტია, რომ გერმანელი მოგზაური პირუთვნელად გვიხატავს მისი დროის სამეგრელოს ეკლესიებში არსებულ სიტუაციას. აიხვალდი, როგორც ციტირებული ტექსტიდან ჩანს, გაცემას გამოთქვამს იმასთან დაკავშირებით, რომ მეგრულ ენაზე არც სახარება იყო თარგმნილი და არც ზოგიერთი ლოცვანიც კი; თუმცა სამოგზაურო ჩანაწერებში ადგილობრივ მცხოვრებთაგან მიღებულ პასუხსაც გვთავაზობს: მოგზაურისთვის განუცხადებიათ, რომ ლოცვის მეგრულად თარგმნა უფრო მეტად დაცინვის (სიცილის) საბაზი გახდებოდა, ვიდრე შესმენის, რადგან ქრისტიანული რელიგიის ასამაღლებლად მეგრულ ენას არ გააჩნია მაღალფარდოვანი სიტყვებიო... (აიხვალდი..., 2005: 190).

ყოველივე ამის შემდეგ ლოგიკურია, დაისვას კითხვა: თუკი XIX საუკუნის I მესამედში ისეთი ვითარებაა, რომ სამეგრელოს ეკლესიებში მრევლს ქართული ენისა არა გაეგებოდა რა, და ქართულის ცოდნა, აიხვალდის თქმით, განსაკუთრებით უცხო იყო მეგრელი ქალებისთვის, რა სიტუაცია უნდა გვქონოდა ქრისტიანული ლიტურგიის ან ქადაგების თვალსაზრისით ახ. წ. III-IV საუკუნეების კოლხეთში (ქალაქ ფაზისთან უმაღლესი რიტორიკული სკოლა-აკადემიის არსებობის ჟამს), ან თუნდაც VIII-IX საუკუნეებში (ეგრის-აფხაზეთში ბიზანტიის პოლიტიკურ-რელიგიური და ენობრივი ექსპანსიის პერიოდში), თუკი გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ქართული ქრისტიანული ტაძრების მშენებლობა, „ბერძნულყოფილი“ საეკლესიო ცენტრების დაარსება, ბიზანტიური კათედრების (ფაზისი//ფოთი), ნიკოფსია, სებასტოპოლისი/ცხუმი, როდოპოლისი//ვარდციხე, საისენე//ცაიში, პეტრა//ციხისძირი, ზიგანევი//გუდაყვა) ქართული საეპისკოპოსოებით „მოცვლა“ (ჩანაცვლება) თუ ოფიციალურ საერო და სასულიერო ენად ქართულის გაბატონება დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე IX-X საუკუნეებიდან ივარაუდება?!

ჩემი აზრით, პასუხი ცალსახა შეიძლება იყოს: III-IV საუკუნეებში, ქალაქ ფაზისის უმაღლეს ფილოსოფიურ-რიტორიკულ სკოლაში, ბიზანტიელი ფილოსოფოსის – თემისტოსის სიტყვებით (IV ს.) სასწავლებლად, ადგილობრივებთან ერთად, ბერძნებიც ჩამოდიოდნენ. თვით თემისტოსს და მის მამას – ევგენიოსს, ფილოსოფიური განათლება ამ სკოლის კედლებში მიუღიათ. ფაზისის ელინურ ტაძარში გამოწრთობილი ადგილობრივი მკვიდრნი ხშირად იმარჯვებდნენ ბერძნებზე რიტორიკული ოსტატობით.

საგულისხმოდ მეჩვენება ის ფაქტი, რომ თემისტოსის სიტყვებში „პონტოს ნაპირზე, ფაზისის მახლობლად“ მდებარე რიტორიკული სკოლა მოიხსენიება როგორც „ელინური და მუზათა ტაძარი“, სადაც, სწავლება, ბუნებრივია, მიდიოდა უცხოელი ასიმილატორების ენაზე. თუმცა ამით როდი გამოირიცხება ელინურის პარალელურად ადგილობრივ, კოლხურ (მეგრულ) ენაზე სასწავლო პროცესის წარმართვის შესაძლებლობაც. მეცნიერებაში არსებული ერთ-ერთი თვალსაზრისი, ბერძნული (ბიზანტიური) ექსპანსიის წინააღმდეგ ბრძოლის მძლავრ იარაღად ქართული ენისა და კულტურის გამოყენების შესახებ, ნაკლებ სავარაუდოდ მეჩვენება, ვინაიდან, ახ. წ. VIII-IX სს. ლაზიკის სამეფოში მეგრულენოვან მოსახლეობასთან ერთად ქართულენოვანი მოსახლეობის რაიონებისა (იმერეთი, გურია, აჭარა) და, შესაბამისად, ურთიერთენობრივი გავლენის არსებობის მიუხედავად, მიმაჩნია, რომ ამ დროისთვის ქართულის გავლენა ლაზიკის ადგილობრივ ან უცხოელ ასიმილატორთა (ბერძენთა) ენაზე მაინც უმნიშვნელო იყო.

ის ფაქტი, რომ მეგრელები და სვანები ისტორიის ასპარეზზე გამოირჩევიან საერთო-ეროვნულ კულტურასა თუ ქართულ სამწერლო ენაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილით, განპირობებულია მოგვიანო ხანის მოვლენებით, კერძოდ, დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის განთავისუფლებით ბიზანტიური ენის, კულტურისა და ქრისტიანობის გავლენისაგან და ერთიანი ქართული ცენტრალიზებული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების შემდეგ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული საეკლესიო ცენტრების ქართული ეკლესიისადმი

(„ქართლის საკათალიკოსო“) დაქვემდებარებით (მსჯელობისათვის იხ. კეკელია, 2017: 146-150).

დასკვნის სახით: დამოწმებული და გაანალიზებული წერილობითი წყაროებით, საზოგადო ლექსიკით და ტოპონიმებით ნათელი ეფინება იმ ფაქტს, რომ IV-IX საუკუნეებში ბიზანტიის ძლიერი პოლიტიკურ-რელიგიური გავლენის ქვეშ მყოფი კოლხეთის შავიზღვისპირეთში, საეკლესიო ღვთისმსახურება, ბერძნული ენის პარალელურად, ფრაგმენტულად მაინც, ადგილობრივ, კოლხურ (ზანურ) ენაზეც მიმდინარეობდა. არც ისაა გამორიცხული, რომ საოჯახო თუ საეკლესიო განათლების წყალობით კოლხეთის ადგილობრივი ელიტარული საზოგადოება ბერძნულს, როგორც ბერძნულ-ბიზანტიურ სამყაროსთან ურთიერთობის ერთადერთ საშუალებას, ძალიან კარგადაც ფლობდა, რამაც განაპირობა ყველაზე აუცილებელი საღვთისმეტყველო, ქრისტოლოგიური ტერმინების გადმოღება კოლხურში, თარგმნის, კალკირების ან მშობლიური ენის წიაღში ეკვივალენტების მოძიების გზით. თქმულის დასტურად უნდა მივიჩნიოთ ტოპონიმი **ჯგერილია//ჯგირელია** „წმინდა ელია“ – მინდვრისა და წყაროს სახელწოდება ეკის მთის კალთაზე, სენაკის მუნიციპალიტეტის სოფ. საჩიქობავოში.

დამოწმებული ლიტერატურა:

აიხვალდი..., 2005: ედუარდ აიხვალდი საქართველოს შესახებ. ტექსტი თარგმნა, შესავალი და კომენტარები დაურთო გააგელაშვილმა. თბ., 2005.

ახალაძე, 2010: ლ. ახალაძე, აფხაზეთის წერილობითი ძეგლები. გაზ. „ჩემი აფხაზეთი“, ოქტომბერი, 2010.

ბაქრაძე, 1989: ა. ბაქრაძე, უმეცრება თუ პროვოკაცია? „ლიტერატურული საქართველო“, 31 მარტი, 1989.

ბერძენიშვილი, 1991: ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები. თბ., 1990.

ბიზანტია..., 2010: ბიზანტია ქართულ წყაროებში. თბ., 2010.

გაბუნია..., 2010: კ. გაბუნია, ლ. ეზუგბაია, ჭ. ქირია, ენობრივი სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში. თბ., 2010.

გეორგიკა, 1961: გეორგიკა, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. I, თბ., 1961.

გვანცელაძე, 2000: თ. გვანცელაძე, ქრისტიანული ტერმინების აფხაზურ ენაში სესხების დროის საკითხისათვის. ჟურნ. „არტანუჯი“, 10, 2000.

დანელია, 1983: ვ. დანელია, ზოგიერთი ქრისტოლოგიური ტერმინის შესახებ. წგნ. ქართული სამწერლო ენისა საკითხები, თბ., 1983.

დანელია..., 1991: მეგრულ-ჭანური ლექსიკის საკითხები. წგნ. ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები (ქართული თარგმანითურთ), ტ. II. ზღაპრები და მცირე ჟანრები. ტექსტები გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი, შენიშვნები და გამოკვლევები დაურთეს ვ. დანელიამ და ა. ცანავამ. თბ., 1991.

დიასამიძე, 1999: ბ. დიასამიძე, ქრისტიანობის ისტორიისათვის დასავლეთ საქართველოში. ბათ., 1999.

ელიავა, 1989: გ. ელიავა, სენაკის რაიონის ტოპონიმი. თბ., 1989.

თამარაშვილი, 1992: მ. თამარაშვილი, წმინდა ანდრია მოციქული საქართველოში. ჟურნ. „რელიგია“, №1-2, 1992.

თოთაძე, 1995: ა. თოთაძე, აფხაზეთის მოსახლეობა – ისტორია და თანამედროვეობა. თბ., 1995.

ინაიშვილი, 1993: ნ. ინაიშვილი, ციხისძირის ახ. წ. I-VI სს. არქეოლოგიური ძეგლები. თბ., 1993.

კეკელია, 2017: ი. კეკელია, პაატა ცხადაია – ქართველური ონომასტიკის მოჭირნახულე. ქუთ., 2017.

ლანჩავა, 2007: ო. ლანჩავა, ქუთაისის არქეოლოგია. ქუთ., 2007.

ლომიტაშვილი, 2003: დ. ლომიტაშვილი, ცენტრალური კოლხეთი ძვ. წ. VIII - ახ. წ. VI სს. (ციხეგოჯი-არქეოპოლისის-ნოქალაქევი), სადოქტორო დისერტაცია. თბ., 2003.

მაკალათია, 1992: ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია. თბ., 1992.

მიბჩუანი, 1975: თ. მიბჩუანი, აფხაზეთის მატერიალური კულტურის ძეგლები და ეპიგრაფიკა. თბ., 1999.

სილოგავა, 1980: ვ. სილოგავა, ქართული ლაპიდარული წარწერების კორპუსი, წ. II. თბ., 1980.

ფუტკარაძე, 2000: ტ. ფუტკარაძე, საქართველოს ენობრივ-ეთნიკური სიტუაციის დინამიკისათვის. ქართველური მემკვიდრეობა, IV, ქუთ., 2000.

ქობალია, 2010: ა. ქობალია, მეგრული ლექსიკონი. თბ., 2010.
ცხადაია, 2004: პ. ცხადაია, ტოპონიმი ჯგეროანი და ზოგი ქრისტოლოგიური ტერმინის კოლხურში გავრცელების საკითხისათვის. კრ. „ქართველური ონომასტიკა“, II, თბ., 2004.

ჭინჭარაული, 1998: ალ. ჭინჭარაული, კიდევ ერთი ბერძნული წარმომავლობის სიტყვა. კრ. „ქართველური ონომასტიკა“, I, თბ., 1998.

ჭუმბურიძე, 2010: მ. ჭუმბურიძე, ქრისტიანობის ისტორიისა-თვის დასავლეთ საქართველოში. ქუთ., 2010.